

*БОГАДЬОРОВА Л.М.
КОСЯК Ю.І.*

ОСОБЛИВОСТІ ФУНКЦІОНУВАННЯ МАЛИХ ФОРМ ГОСПОДАРЮВАННЯ В ПЕРІОД РИНКОВИХ ПЕРЕТВОРЕНЬ

Ринкові перетворення в економіці України обумовили формування багатуокладної системи господарювання в аграрному секторі, де поряд з державними, приватними, орендними підприємствами, господарськими товариствами, виробничими кооперативами отримали розвиток фермерські господарства та господарства населення. Вони розглядаються не як альтернатива великим виробництвам, а як об'єктивно необхідне їх доповнення, що дозволить більш повно розкрити і використати потенціал сільського господарства. З цих позицій функціонування малих форм господарювання створює передумови для підвищення ефективності аграрної економіки, розширюючи межі пошуку раціональних форм і методів використання природних і економічних ресурсів аграрного виробництва.

Необхідність існування та подальшого ефективного розвитку малих форм господарювання пов'язана з тим, що ними забезпечується поповнення обсягу та асортименту сільськогосподарської продукції; раціональне використання матеріальних та трудових ресурсів; економія капіталовкладень у сільське господарство; ріст ефективності та продуктивності використання землі; скорочення втрат сільськогосподарської продукції; виховання молодого покоління в дусі працьовитості та моралі; поповнення місцевого бюджету тощо.

В наш час велика увага приділяється дослідженням малих форм господарювання, зокрема у роботах Мірошніченко М.Б., Миколаєва Е.Н., Пясецької - Устинич С.В. приділяється увага розвитку і функціонуванню фермерських господарств. Розвитку особистих господарств приурочені дослідження Шпичака О.М., Мірошника Л.Е., Додонової Л.В., Гутко Л.М., Роботи Саблука П.Т., Малика И.Й., Месель-Веселяка В. Я. розглядають аспекти створення, розвитку й функціонування малих підприємств. Однак, варто сказати, що малі форми господарювання на селі не обмежуються цими трьома формами. Це набагато більше широке й багатогранне поняття, охоплює всі сфери життєдіяльності сільського населення.

Перехід України до ринкової економіки призвів до глибоких змін у розвитку і співвідношенні різних форм власності, земельних відносинах і формах підприємництва. Протягом 90-х років відбулися кардинальні зрушення в інституційній структурі сільського господарства України. У 1990 р. провідним був суспільний сектор, заснований на державній і колективній формах власності на землю та майно. Його частка у виробництві валової продукції становила 70,6%. Починаючи з 1996 р. лідером став приватний сектор. Він був представлений переважно дрібними виробничими одиницями, де застосовується фізична праця; більшість з них існувала за рахунок перерозподілу та використання

матеріально-технічної бази підприємств суспільного сектора. Причому обидва сектори функціонували в різних господарських умовах.

Існуючі форми господарювання, головним чином, класифікуються по ряду основоположних ознак, що відображають їх взаємостосунки з чинниками зовнішнього і внутрішнього середовища. На нашу думку, як основний критерій класифікації форм господарювання слід розглядати виробничі відносини, суть яких відображається в системі цілей сільськогосподарського виробництва, що поетапно трансформуються від колективних садів і городів, до класичних форм господарювання (високотоварне багатогалузеве виробництво). Проведені дослідження розвитку малих форм підприємництва в Україні дозволили поглибити їх класифікацію по деяких критеріях. (Таблиця 1)

Історично, у нашій суспільстві так склалося, що особистим господарствам населення ніколи не приділялося належної уваги. У той же час слід зазначити, що вони відігравали важливу роль уже в післявоєнний період. Якщо в колгоспах практично нічого не платили на трудовні, ОГН були головним джерелом надходжень для сімейного бюджету сільських жителів.

В умовах кризи галузі тваринництва в суспільному секторі зростає роль виробництва тваринницької продукції в господарствах населення. Це підтверджує Дубиніна М. В., відзначається, що «більше половини загального виробництва тваринницької продукції здійснюється в особистих господарствах. Особисті господарства характеризуються більше високою продуктивністю худоби за рахунок кращих умов змісту й годівля тварин».

Спираючись на свої особисті можливості, сільські трудівники можуть самостійно формувати свої економічні й соціальні плани, покладаючись переважно на свою особисту працю й підприємницький талант. Безсумнівно, це робить виробництво значно стабільніше в порівнянні з іншими формами організації праці на селі, але ріст продуктивності праці й економічної ефективності обмежені рамками дрібного виробництва. Необхідність праці в особистих господарствах і інших малих господарствах обумовлена тим, що в трудівників села на відміну від городян невисока альтернативність затребуваності в інших сферах діяльності. Відсутнє міжгалузева єдність в оплаті праці однакової кваліфікації, село відстає від міста за рівнем розвитку практично всіх галузей сфери обслуговування. Особисте господарство є засобом зниження диспаритету сукупних доходів сільських і міських жителів в свою чергу не можна не відзначити, що розвиток господарств населення частково ґрунтується на використанні ресурсного потенціалу суспільного сектора. Перехід майна колективних сільськогосподарських підприємств у власність їхніх працівників визначає скорочення безконтрольного використання ресурсів.

Однак і в цій ситуації господарства населення продовжують активно розвиватися, тому що в структурі їхнього ресурсного потенціалу переважає така складова, як підприємницький талант людей. Відбувається своєрідна компенсація недостачі матеріально-технічних ресурсів підприємницькими якостями. Деякі особисті господарства населення трансформуються у фермерські господарства, які є формою підприємництва громадян України, що діють відповідно до Закону України "Про селянський (фермерському) господарстві" які мають

бажання робити й реалізовувати певну сільськогосподарську продукцію. Вони створюються фізичною особою або їхньою групою, у числі й особами що знаходяться в родинних зв'язках, шляхом об'єднання приналежних їм земельних ділянок і майна, що належить згодом всім членам на правах спільного володіння .

Фермерське господарство має ряд переваг над особистими господарствами населення: його більші розміри, можливість застосування засобів механізації й на цій основі можливість ведення більше ефективного виробництва, досягнення конкурентоспроможності. Зараз на Україні функціонує більше 38 тис. селянських (фермерських) господарств.

Громадяни мають право на одержання земельної ділянки для ведення фермерства, розмір якої не перевищує 50 га ріллі і 100 га всіх земель. Крім того, з метою створення раціональних по розмірах господарств передбачено додатково надавати в оренду земельні ділянки на виробничі цілі. Зосереджена в особі фермера-власника, працівника й підприємця, особиста зацікавленість у результатах власної роботи, повна економічна відповідальність за результати діяльності забезпечується сумлінним і творчим відношенням до досягнення мети виробництва .

Розвитку фермерства в перші роки його становлення сприяли законодавче забезпечення й матеріально-технічна підтримка, виділення централізованих капіталовкладень, надання разових кредитів. Проте, на практиці підтримка держави виявилася недостатня.

Ефективне формування й розвиток фермерського сектора неможливо без проведення радикальної земельної реформи, розробки й реалізації діючих механізмів довгострокової політики забезпечення матеріально-технічними ресурсами, кредитуванням фермерських господарств, створення системи пільг і дотацій, а також - без системи навчання фермерів.

Однієї з розповсюджених малих форм господарювання є кооператив, що може бути створений відповідно до Закону "Про сільськогосподарську кооперацію", шляхом добровільного об'єднання не менше трьох фізичних і юридичних осіб на умовах повноправного членства, а також об'єднання пайових внесків, для участі в спільній сільськогосподарській виробничій діяльності й обслуговування переважно членів кооперативу.

Через кооперативи дрібні сільськогосподарські товаровиробники можуть поліпшити своє положення на ринку: одержати прямий доступ до споживачів, знайти прибуткові канали збуту своєї продукції, одержати необхідне паливо, високоякісні насіння, хімічні засоби захисту рослин, мінеральні добрива, комбікорми за прийнятними цінами .

Виділяють два види сільськогосподарських кооперативів (СК):

- виробничий, створений для спільного виробництва продукції з обов'язковою особистою трудовою діяльністю його членів;
- обслуговуючий, створений шляхом об'єднання фізичних і юридичних осіб для обслуговування переважно членів кооперативу в умовах взаємодопомоги й економічного співробітництва.

На сучасному етапі з точки зору еколого-економічної ефективності функціонування дрібних форм господарювання на землі не може вважатися стратегічним напрямком формування в Україні прогресивної організаційної структури аграрного виробництва

ринкового типу. Разом з тим, дрібні господарства найбільш готові до поглиблення спеціалізації щодо виробництва високоякісної, екологічно чистої продукції, і тому заслуговують на посилення гарантованої економічної і правової підтримки з боку держави.

Література:

1. Юрчишин В.О., Запша Г.І. Розвиток відносин власності на селі: концептуальні основи становлення і утвердження приватного сектора // Економіка України - 2003. - № 11 – С. 47-54
2. Проблеми ефективного функціонування АПК в умовах нових форм власності та господарювання: Кол. монографія в двох томах. Т.1 / За ред. П.Т.Саблука, В.Я. Амбросова, Г.Є. Мазнева. – К.: ІАЕ, 2001. – 831с.
3. Онищенко О.М. Порівняльна оцінка продуктивності господарств населення // Економіка України. – 2003. – №3 – С. 59-67
4. Мармуль Л.О., Танклевська Н.С. Ринкові важелі підвищення ефективності виробництва у плодоовочеконсервній галузі Херсонської області// Таврійський науковий вісник. – 1997. – вип 2.- С.142-147.
5. Месель-Веселяк В.Я. Розвиток особистих селянських господарств в Україні // Економіка АПК. - 2005. - № 2. - С. 7 - 15

***БОГАДЬОРОВА Л.М.
КУДІНОВА А.В.***

ЕКОЛОГІЧНІ ПРОБЛЕМИ ВОДОКОРИСТУВАННЯ В ПРОЦЕСІ АГРАРНОГО ВИРОБНИЦТВА (НА МАТЕРІАЛАХ ХЕРСОНСЬКОЇ ОБЛАСТІ)

На сучасному етапі розвитку АПК водні ресурси є одним з найважливіших факторів, які впливають на ефективність функціонування сільського господарства та галузей переробки його продукції. Найбільш актуальним це твердження є для південних областей України, зокрема Херсонської області. Інтенсивний розвиток продуктивних сил, недосконалість організаційно-економічного й екологічного механізмів управління та регулювання водокористуванням призвели до різкого виснаження водно-ресурсного потенціалу країни та її регіонів.

Із загального обсягу водокористування ефективно споживається, згідно економічних оцінок, лише 60-70% забраних з природних джерел прісних вод. Решта прісної води втрачається через недосконалість системи водоспоживання і транспортування, недоліки в системі економічного механізму, організації та управління водозабезпеченням. Значні економічні збитки викликає складна екологічна ситуація у водозабезпеченні сільського господарства регіону.

Про теоретичну та практичну значущість проблем водокористування в сільськогосподарському виробництві та необхідність їх вирішення свідчать наукові розробки видатних українських економістів В.М Трегобчука, М.А. Хвесика, Р.А. Івануха, В.Л. Шевчука, І.І. Лукінова, О.М. Онищенка, С.І. Дорогунцова, П.Т. Саблука, В.Я. Мерсель-Веселяка. Сучасні економічні дослідження, які містять комплексний аналіз та економічну оцінку впливу водозабезпечення та водокористування на ефективність сільського господарства Херсонської області практично відсутні. Між тим, саме аграрне виробництво